

DURUM TESPİT RAPORU-II

GÖÇ VE DEPREM

HAZIRLAYANLAR

*Deniz Sert
Eda Sevinin*

20
23

Durum Tespit Raporu

Göç ve Deprem

Hazırlayanlar

Deniz Sert

Eda Sevinin

İnfografikler

Fulya Tümer

Helin Yaren Ekmen

Kapak Tasarım ve Dizgi

Lülüfer Körükmez

Göç Araştırmaları Derneği (GAR)

Abbasoğa Mahallesi, Üzengi Sok. No: 13 34022, Beşiktaş / İstanbul

<https://www.gocarastirmalariderneği.org/tr/>

gar@gocarastirmalariderneği.org

https://twitter.com/GAR_Dernek

<https://www.facebook.com/gar.dernek>

Mayıs, 2023

© Tüm hakları saklıdır. İzin almaksızın çoğaltılabılır. Referans vermeden kullanılamaz.

Bu proje Friedrich Ebert Stiftung Derneğinin desteği ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmada belirtilen görüşler, bütünüyle yazarlara aittir. Göç Araştırmaları Derneği (GAR) ve Friedrich Ebert Stiftung (FES) Derneğinin görüşlerini yansıtmamaktadır

İÇİNDEKİLER

1

Giriş

2

Belirsizlik

Göç ve Geri Dönüş: Kayıtsızlığa Doğru

Barınma: Artan Kiralar, Formel/Enformel Alanlar ve Ayrımcılık

Geçim Kaynakları ve Ekonomi: Küçük İşletmeler ve Tarım

Eğitim: Okulsuz Gönüllü Dayanışma

8

Güvensizlik

Sayılar: Bilinmezlik ve Tutarlılık

Hasar Tespiti: Rant ve Kaygı

Seçimler: Sessizlik

11

Geleceğe Dair

12

Notlar

Giriş

Göç Araştırmaları Derneği (GAR) olarak, yaşadığımız büyük deprem felaketi sonrasında çoğu zaman görmezden gelinen ya da ayrımcı söylem ve pratiklere maruz kalan mülteci ve göçmenlerin durumunu tespit etmek üzere ilk izleme raporumuzu mart ayında yayınlamıştık.[1] O dönemde, bölgedeki göçmen ve mültecilerin yaşadığı sorunların yanı sıra kurabildikleri dayanışma ağlarını yerinde görebilmek ve afet bölgesinde göçmen ve mültecilerle çalışan çeşitli sivil toplum ve insani yardım örgütleriyle görüşmeler yaparak, alanda faal çalışan aktörleri tespit etmek, yaşadıkları sorunları ve üretmeye çalıştıkları çözümleri anlayabilmek gibi iki temel amacımız vardı.

Bu raporda 25-28 Nisan tarihleri arasında, Adana, Mersin, Hatay, Samandağ ve Kırıkhan'ı kapsayan bölgede gerçekleştirdiğimiz dört günlük izleme faaliyetinin detaylarını sunmayı hedefliyoruz. Bir önceki raporumuzda belirttiğimiz metodolojik notlarımız geçerliliğini korumakta: kısıtlı bir süre içerisinde bölgenin sadece belli yerlerini ziyaret edebildiğimizden, bu raporun genelleme yapma ve tüm bölgeyi kapsama gibi bir amacının olmadığını belirtmeliyiz. Amacımız gittiğimiz yerlerde öğrendiklerimizi, gözlemlerimizi ve izlenimleri-

mizi mümkün olduğunca sistematik bir şekilde bir araya getirmek. Afet bölgesinde doğru ve teyitli bilgiye ulaşmanın zorluğu ve dolaşımda olan bilgilerin çok kısa sürede değişiyor olması durumu halen baki. Bunların farkında olarak, bu raporda da edindiğimiz bilgileri başka sivil toplum örgütlerinin raporları, medya ve deprem bölgesindeki başka bağlantılarımız üzerinden çaprazlayarak doğrulamaya çalıştık. Ayrıca, deprem bölgesindeki hassas durumu gözetenek, görüşmelerimizi bu sefer de kayıt altına almadık ve görüşmelerin ardından saha gözlem notları olarak kâğıda döktük. Bu nedenle, rapor boyunca okuyuculara direkt alıntılar değil gözlem ve değerlendirmeler sunmayı uygun bulduk.

İki saha çalışmamız arasında geçen iki aylık süre içerisinde değişen çok şey olmakla birlikte, değişmediğini gözlemlediğimiz iki temel durum söz konusu: belirsizlik ve güvensizlik. Bu bağlamda raporumuzu bu iki temel başlık altında şekillendirmek istedik. Belirsizlik başlığı altında göç, dönüşler, barınma, geçim kaynakları, ekonomi ve eğitim konularına; güvensizlik başlığı altında ise sayılar, hasar tespiti ve seçimler temalarına değinmekteyiz.

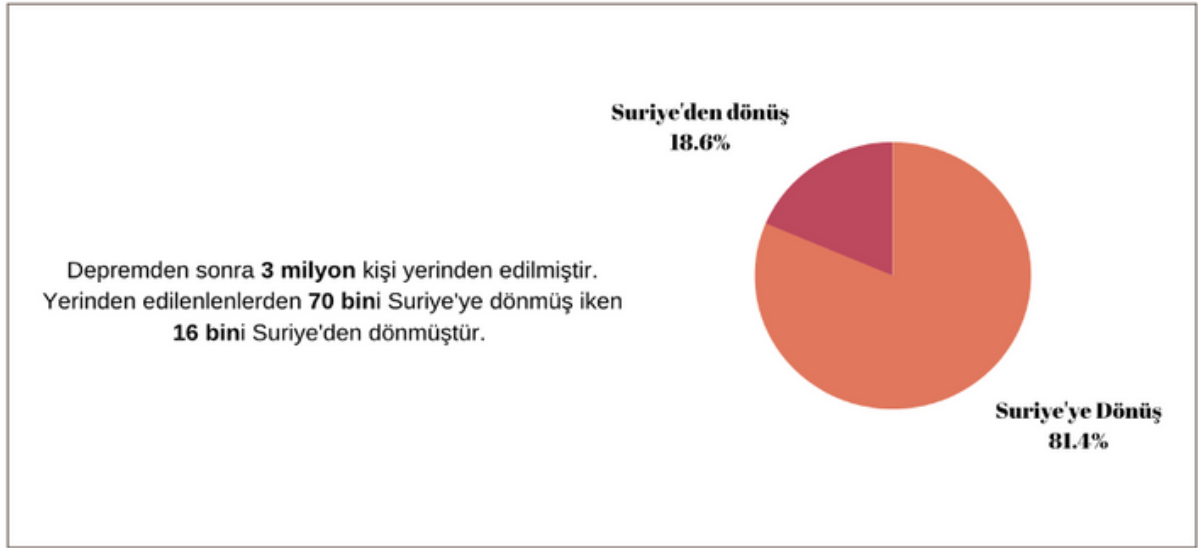

Belirsizlik

İki rapor arasında geçen iki aylık süre içerisinde sivil toplumun hız kesmeden çalışmalarına devam ettiğini söyleyebiliriz. Sahada uluslararası örgütlerin daha görünür olduğu, BMMYK'nin koordinasyon rolü üstlendiği ve ilk aylardaki insani yardım faaliyetlerinden yavaş yavaş kalkınma ve koruma alanına geçildiği görülmekte. Bu noktada bir parantez açmak gerekirse, bir iki iyi örnek dışında, ki bunların başında SGDD/ASAM sayılabilir, sivil toplumda koruma alanında çalışan birçok örgütün acil müdahale planı olmadığına altını çizmek gerekiyor. Bölgedeki örgütlerin depremle birlikte önce kendi çalışanlarının durumlarını stabilize ettikten sonra biraz da el yordamıyla dışarıya acil müdahale faaliyetlerine geçtikleri anlaşılmakta. Depremin üçüncü ayında birçok büyük kuruluş dahil olmak üzere sivil toplum uzun dönemli bir strateji yerine hızlı fakat geçici çözümler üretmeye çalışıyorlar. Önümüzdeki dönemde hangi aktörlerin sahada nasıl bir rol oynayacakları donörlerin bölgeye olan ilgisinin seviyesiyle doğru orantılı olacak. Burada iki ayrı senaryodan bahsetmek mümkün: bir yandan, deprem öncesi bölgeden çıkma stratejileri belirleyen aktörlerin bile donörlerin artan ilgisiyle etkinlik alanlarını genişlettikleri göz önüne alındığında en azından orta vadede sahadaki örgütlerin etkinliklerine devam edecekleri söylenebilir. Ancak bu fonların daha çok büyük kuruluşlara verildiğinin altını çizmek gerekli. Diğer yandan, ikinci bir senaryo olarak, dünyanın başka yerlerinde, örneğin yakın zamanda Sudan'da büyüyen iç çatışmalar ve bu çatışmalardan etkilenen Etiyopya gibi ülkelerdeki felaketlerin ortaya çıkmasıyla özellikle acil müdahale alanındaki bazı aktörlerin sahadan çıkmaları mümkün. Bölgedeki felaketin büyüklüğünü düşündüğümüzde, orta ve uzun vadede yapılması gerekenler ve her alanda devam eden belirsizlik önemli bir sorun olarak ortaya çıkmakta.

Göç ve Dönüşler: Kayıtsızlığa Doğru

Belirsizlik hem bölgeden ayrılan depremzedeler hem de bölgede kalmaya devam edenler için ortak bir hal. Bölgeden ayrılan depremzedelerin geri dönüp dönemeyecekleri, ne zaman geri dönecekleri, geri dönerlerse karşılaşacakları durumlar ve geri dönüşlerin kalıcı olup olamayacağı gibi farklı sorular herkesin dilinde. Özellikle Mersin ve Adana'da yaptığımız görüşmelerde gidenler, gelenler ve dönenler ile ilgili tam bir bilgiye sahip olunamıyor, çünkü nüfus genel olarak çok hareketli.

Figür 1: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin üçüncü ayında resmi verilere göre yerinden edilme rakamları. Suriyeli mülteciler arasında Suriye'ye gitme ve Suriye'den Türkiye'ye geri dönme rakamları resmi rakamlarla sivil toplum kurumlarının verdiği rakamların çapraz doğrulaması sonucu grafiklere yansıtılmıştır.

Adana'da depremle ilgili genel bir arada kalmışlık hali var: bir yandan bu şehrin de deprem bölgesinde olması, diğer yandan bölgenin en büyük şehri olması ve diğer bölgelere destek olmak için seferber olmak zorunda kalınmasıyla, Adana'da depremi yaşayanların bu ikisi arasında gidip geldikleri söylenebilir. Aynı zamanda Adana tarihsel olarak deprem bölgesi illerinden göç alan bir kent olduğu için Adana'da yaşayan birçok insan yakınlarını, akrabalarını kaybetmiş ve depremden farklı farklı şekillerde etkilenmişler. Deprem bölgesi olduğu için Mersin'e kıyasla daha az depremzedenin Adana'ya geldiği (ilk raporumuzda belirttiğimiz gibi Mersin'e yaklaşık 330 bin depremzedenin geldiği düşünülürken, bu gidişimizde Adana'ya gelenlerin ilk etaptaki sayılarının yaklaşık 75 bin kişi olduğu bilgisini aldık), gelenlerin bir kısmının da geri döndüğü düşünülüyor. Ama genel beklenti deprem bölgesine duygusal sebeplerle dönen insanların orada barınamayıp tekrar göç edecekleri. Aynı zamanda insanların deprem korkusu sebebiyle Adana'dan da çıkıp Konya, Kırıkkale gibi yerlere gitmek istedikleri de düşünülüyor. Her durumda Adana'da okulların açılmasıyla hayatın yavaş yavaş normale döndüğü gözlemleniyor.

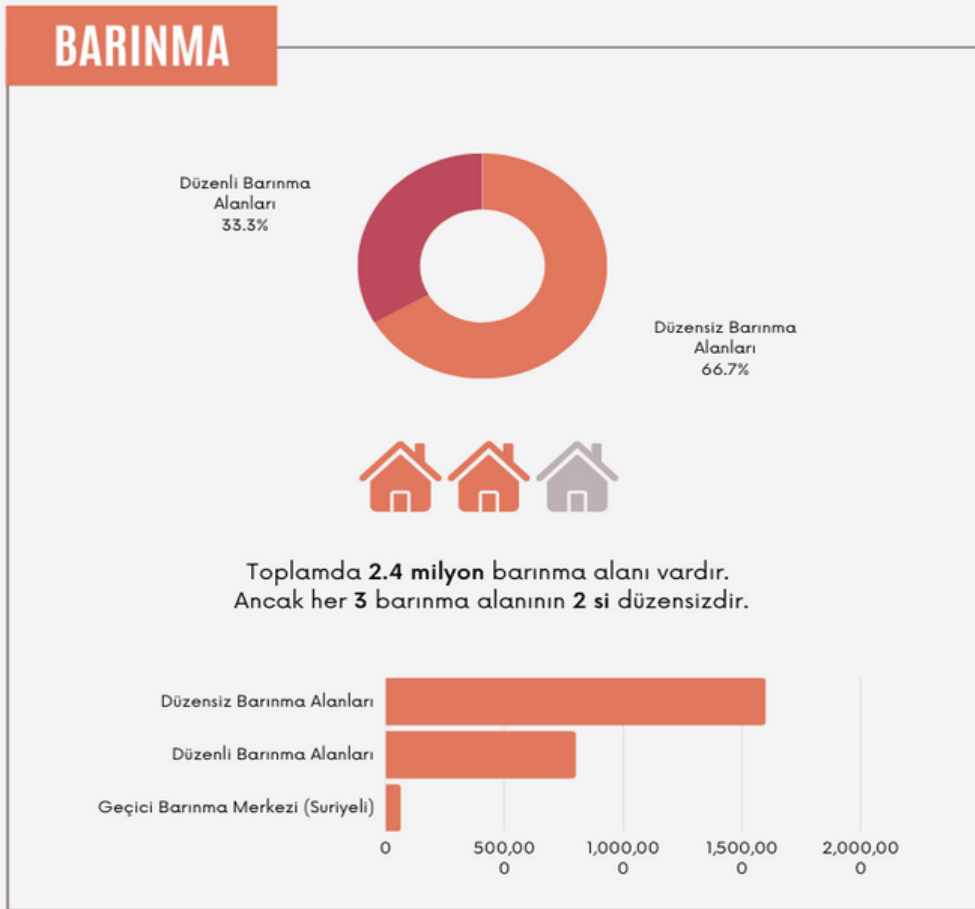
Mersin deprem bölgesi ilan edilmemesine rağmen depremden en çok etkilenen illerden biri. Şehre gelen depremzede sayısının çok yüksek olduğu bilinmekte ve bu nüfus içerisinde dolaşımın çok fazla olduğu gözlemleniyor. Bu sirkülasyonun Suriyeli nüfusta daha da fazla olduğu, gelenlerin geri döndüğü ya da Mersin'de yaşanan mülteci düşmanlığı olaylarından sonra başka şehirlere gittikleri belirtiliyor. Deprem bölgesine geri dönenlerin çadır, gıda, hijyen kiti gibi akut ihtiyaçları devam ediyor. Başka şehirlere gidenlerin ise akrabalarının yanına sığındıkları söylenmekte.

Depremden hemen ardından Suriyeliler için tanınan 60 günlük izin süresi nisan ayında 60 gün daha uzatılmış olsa da bir kalıcılık politikası değil belirsizlik politikası uygulanmakta. Belirsizlik iki şekilde

kendini gösteriyor: birincisi, kayıtların nasıl uzatılacağı tamamen İl Göç İdarelerinin inisiyatifine bırakılmış. Kimi illerde randevu sistemiyle çalışılırken, kimi illerde idareye gidildiği takdirde hemen uzatma yapılabilir; ya da kimi illerde fiziksel olarak başvuru yapma zorunluluğu varken, diğerlerinde çevrimiçi uzatma mümkün. Uzatma başvurularındaki belirsizlik devam ederken, ikinci bir belirsizlik de sürenin kısıtlılığından kaynaklanmakta. Yaklaşık üç aydır yerinden edilmiş insanlar, gittikleri yerlerde yeni bir hayat kurmaya çalışıyorlar. Bir noktada, yerleşmiş, iş bulmuş, çocuklarını okula kaydetmiş insanların yeniden yer değiştirmeleri ve geri dönmeleri bekleniyor. Eskiden kayıtlı oldukları deprem bölgesine geri dönmediklerinde kayıtlarının düşme olasılığı ve Suriyeliler arasında yeni bir kayıtsızlık durumunun ortaya çıkması muhtemel.

Benzer bir durum Suriye'ye gidenler için de geçerli. Yaklaşık 70 bin kişinin Suriye'ye döndüğü ve bu gidenlerin yaklaşık 16 bininin de Türkiye'ye geri geldiği kaydedilmiş. Ancak izinsiz gidişler ve gelişler sonucunda yeniden kayıt altına alınma konusunda sorunların devam ettiği görülüyor. Yeni kayıtların ise birçok ilde durdurulduğu söyleniyor. Örneğin Adana'da uzun süre göç idaresinin randevu verme, adres değişikliği, kayıt yenileme ve kimlik güncelleme işlemlerini durdurmuş olduğu belirtiliyor. Düzensizliğin kontrol edildiği değil, depremden sonra adeta teşvik edildiği bir dönemden söz etmek mümkün. Ayrıca, az da olsa Avrupa'ya gidişlerin de olduğu söylenmekte (bkz. Figür 1).

Barınma: Artan Kiralar, Formel/Enformel Alanlar ve Ayrımcılık

Figür 2 Deprem sonrası barınma alanlarının dağılımı. Rakamlar farklı kaynaklardan alınmış ve çapraz doğrulama sonrası grafiklere eklenmiştir.

Barınma, yakın ve orta vadede bölgede sadece depremzedeleri değil herkesi etkileyecek bir sorun haline gelecek gibi görünüyor. Mersin, Adana gibi göç alan illerde artan kiralar nedeniyle barınma tüm görüşmecilerimizin ifade ettiği bir sorun. Kiraların beş katına çıktığı ve talebin gene de karşılanmadığı bölgelerden söz edilmekte. Artan kiralar nedeniyle ev sahiplerinin daha ucuza oturan kiracıları çıkarma hikayeleri yaygın. Buralarda özellikle resmi kira sözleşmeleri yapamamış olan Suriyelilerin daha dezavantajlı olduğunun altını çizmek gerekiyor. Bu durumdaki Suriyelilerin göç idarelerinde adres değişikliği yapamayacak olmaları nedeniyle kayıtsızlığa düşme riski bulunmakta. Kimliksizlik durumu yardımlara erişimin önünde de bir engel. Ayrıca yazılı resmi bir belge olmasa da illerde depremzedeler için kurulan toplu yaşam alanlarına Suriyelilerin alınmasının yasaklandığı haberleri nedeniyle de ayrımcılığa uğramış durumdadır.

Defne, Samandağ, Antakya, Kırıkhan gibi depremden neredeyse tamamen zarar görmüş alanlarda ise barınma sorunu bambaşka bir boyutta devam ediyor. Bu bölgelerde barınma sorununa üç geçici çözüm bulmuş gruptan söz etmek mümkün: birinci gruptakiler formal ya da düzenli alanlar denen ve daha çok AFAD koordinasyonundaki konteyner ve çadır kentlere yerleşmiş durumdadır. İkinci gruptakiler ise enformel ya da düzensiz olarak adlandırılan ve genelde farklı dayanışma örgütleri tarafından kurulmuş konteyner ve çadır alanlarında yaşıyorlar. Üçüncü gruptakiler ise bireysel barınma çözümleri yaratmış durumda. Az ya da orta hasarlı evlerin bahçelerine kurulmuş çadırlara tüm bölgede rastlamak mümkün. Bunlar dışında daha çok kırsalda, az katlı, az hasar görmüş evlerinde yaşamaya dönenler de var, ancak sayıları çok az. Burada bir parantez açmak gerekirse, özellikle bazı konteyner kentlerin verimli tarım ve mera arazilerine kurulmuş olmasının olumsuz etkileri uzun vadede üzerinde durulması gereken bir konu.

Bölgede kalan Suriyelilerin ufak bir kısmı yukarıda sıraladığımız geçici alanlarda yaşamaya devam ediyorlar. Ancak birkaç iyi örnek dışında iki nüfusun gittikçe birbirinden ayrıştırıldığı gözlemleniyor. Ayrıştırma kısa vadede tansiyonu düşürmeye yaramış gibi görünse de gerilim yüksek. Bölgede aynı zamanda daha önce kapatılan bazı geçici barınma merkezlerine yerleştirilen Suriyeliler de bulunuyor. Bu kamplara yerleşmek için ilk etapta kayıt belgesi sorulmazken zamanla belgesiz kişilerin geri çevrildiği, daha sonra da alanların kapasitesinin dolduğu bize anlatılan bilgiler arasında.

Her durumda Türkiyeli ya da Suriyeli bölgede kalanların ortak yaşadıkları önemli bir sorun mahremiyet meselesi. Toplu barınma alanlarında tek çadır veya konteynerde yaşayanların sayısı çok fazla. Bazı hanelerde on kişinin aynı çadırdaki kaldığı durumlar var. Aynı zamanda, kurulan alanlarda konteyner ve çadırlar arasındaki mesafeler çok az, hatta dip dibe. Bölgede şiddetin arttığına dair duyular olmakla birlikte acil müdahaleden korumaya henüz geçilebildiği için henüz sistematik bir tespit çalışması yürütülmemiş. Ayrıca, görüştüğümüz avukatlar, akut durumlarda alınan tedbir kararlarının idari uygulanmasında gecikmeler yaşanabildiği ve şiddet riski altında olan kişilerin sorunlarına acil ve etkili çözümler bulunamadığını da paylaştı. Öte yandan mahremiyetin olmadığı ortamlarda çocuk, ergen ve kadınların karşı karşıya kaldığı şiddet ve istismar vakaları üzerine kaygılar devam etmekte. Koruma alanında çalışan bazı STK'lar mahremiyet nedeniyle sosyal çalışma yapamadıklarını ayrıca belirttiler, ki bu da kırılğan gruplar için bir kısır döngüye neden olmakta ve mevcut belirsizlikleri ve çözümsüzlüğü artırmakta.

Geçim Kaynakları ve Ekonomi: Küçük İşletmeler ve Tarım

Defne, Samandağ, Antakya ve Kırıkhan'da ekonomik iyileşmeye dair küçük göstergeler var ama çok yetersiz. Örneğin, yerel radyo yayınları ve reklamlar başlamış; bazı küçük işletmelerin –ızgaracılar, manavlar, kuyumcular, berberler gibi küçük dükkân, tezgâh ya da dükkân önüne kurulan konteynerlerde– açılmaya başlamış olduklarını gördük. Kimi bankaların ATM'leri artık çalışır durumda ve bazıları konteyner şubeler de açmış. Ancak bölgeden çıkmış kişilerin geri dönüşleri önündeki en büyük engelin geçim kaynaklarına erişim olduğu belirtiliyor. Barınmaya bağlı işgücü katılım sorunları da yaşanmakta. Örneğin, öğretmenler ve doktorlar için barınma sorununun çözülememiş olması eğitim, sağlık gibi sektörlerdeki hizmetlerin başlaması önünde engel teşkil etmekte.

Tarım sektöründe ise hasat dönemiyle birlikte emek gücüne ihtiyaç artıyor. Ürünlerin toplanması, işlenmesi ve pazara ulaştırılması için çalışmalar yapılması gerekli. Bu alanda küçük dayanışma gruplarının gönüllü çalışmaları devam ediyor. Görüştüğümüz bazı örgütlerin de kısa sürede tarım ve istihdam konularına odaklanacağını öğrendik. İlerleyen dönemlerde, küçük ve bağımsız tarım faaliyetini destekleyen üretici kooperatifi modellerinin bölgenin yeniden ayağa kalkmasında daha da önemli bir hal alacağı tahmin ediliyor. Ayrıca daha çok Adana merkezli kadın kooperatiflerinin deprem bölgesindeki küçük üretici kadınları desteklemeye çalıştıkları, ancak çalışmaların sistematik olmadığı görülmekte. Bazı kooperatifler özel sektör ve belediyeler ile diğerleri ise AFAD ve valilikler ile çalışmalar yürütüyorlar, ancak bu bölünmüşlüğü ötesinde çok daha sistematik bir tarım kalkınma planının ortaya koyulması gerekli. Az sayıdaki kadın kooperatifinin ise Suriyeli kadınları da çalışmalarına dahil ediyor olmasını olumlu bir gözlem olarak not etmek önemli.

Birçok görüşmemizde mülteci alanında öne çıkarılan en önemli sorun ekonomik. Örneğin, okullaşma için danışanlarına giden STK'lar, "çocuğumu okula gönderemem çünkü çalışması lazım" cevabıyla karşılaştıklarını belirttiler. Çocuk korumayla ilgili sorunların büyük bir kısmının da ekonomiyle doğrudan ilgili olduğunun altı sıklıkla çizildi. Nitekim, geçim kaynaklarına erişimle ilgili çalışmalar yapılması, önceden daha çok küçük kentlerde sorun olan bu konunun, şimdi tüm deprem bölgesi ve herkes için ciddi bir şekilde ele alınması gerekmekte.

Eğitim: Okulsuz Gönüllü Dayanışma

Hatay'da 24 Nisan 2023 itibariyle okullar açıldı. Ancak eğitime devam konusunda birçok sorun devam ediyor. Öncelikle, sağlam okul binası sayısı çok az. Hatay kent merkezinde açılabilen okul sayısının 15 olduğu belirtildi. Ayrıca veliler sağlam olarak belirlenen binaların güvenliğinden dahi endişe ediyorlar. Defne, Samandağ, Antakya ve Kırıkhan'da henüz toplu taşıma yok ve okullara ulaşım için bir servis hizmeti de sunulmuyor. Öğrencilerin birçoğu konteyner okullar ya da konteyner/çadır dersliklerinde dayanışma inisiyatiflerinin çabalarıyla eğitimlerine devam etmeye çalışıyorlar. Hafif hasarlı okulların tadilatı konusunda planlamalar yapılmakta ancak henüz bölgede inşaat sektörünün başlayabileceği koşullar oluşmuş değil. Depremin üçüncü ayında tamamen yıkılan binaların molozları dahi yerleşim alanlarından tamamen çıkarılabilmemiş değil.

Daha önce belirttiğimiz bölge dışına göçler ve barınma sorunları nedeniyle öğretmen bulunamamak-

ta ve çocuklarla gündelik iletişim gönüllülere kalmış durumda. Dayanışma ve sivil toplum örgütlerinin çocuklar için kurdukları ve kurmakta oldukları derslikler, sınava hazırlık sınıfları, sosyal etkinlik ve kütüphane alanları olsa da yeni eğitim öğretim yılına kadar sistemli bir eğitime dönüş planı yapılması şart. Gönüllü öğretmenlerle devam eden bu etkinliklerin sürdürülebilirliği bir soru işareti olarak durmakta.

Bir önceki başlık altında belirttiğimiz gibi çocuk işçiliği de eğitime katılımın önünde bir engel. Geçim kaynaklarına erişim konusunda sıkıntı yaşayan aileler çocuklarını okula göndermek yerine, mevsimlik tarım işçiliğine yönlendirmiş durumda. Koruma alanında çalışan STK çalışanları, okullar açılmış olmasına rağmen çocukların çoğunluğunun sokaklarda veya işte olduklarını, ya da çadırlarını hırsızlık korkusuyla bırakamayan ebeveynler tarafından yardım sırasına gönderildiklerini belirttiler

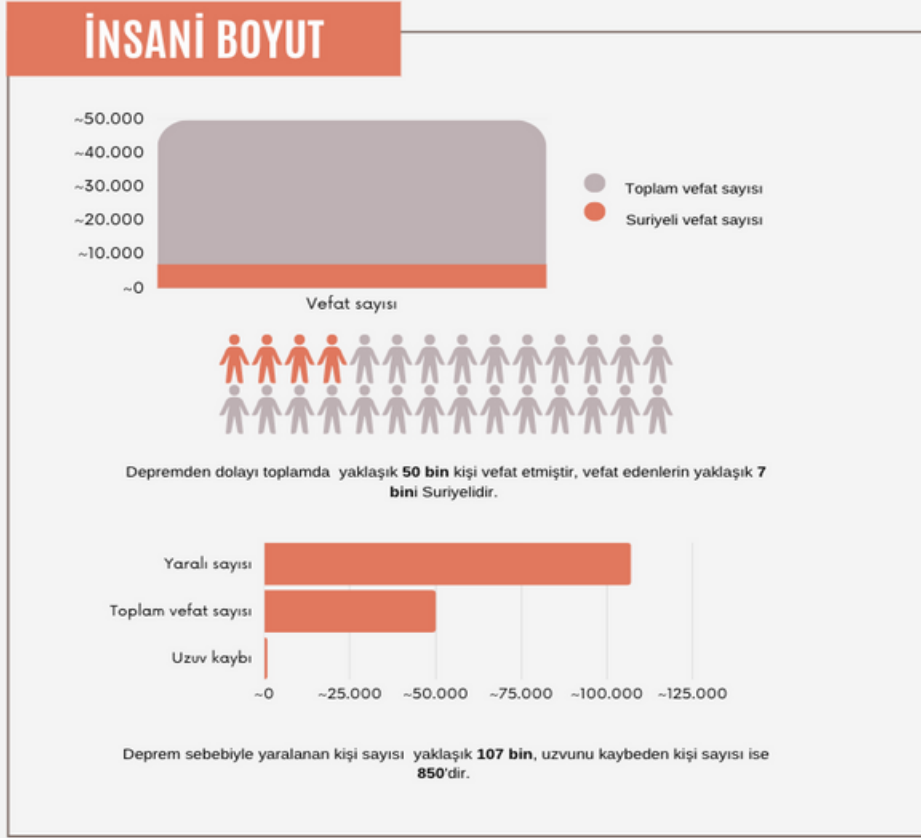
Güvensizlik

Deprem bölgesinde insanlar arasında belirsizlik ve güvensizlik çok yüksek boyutta ve her konuya yayılmış gibi görünüyor. Bir STK çalışanının da belirttiği gibi sivil topluma karşı da bir güvensizlik mevcut. Özellikle düzenli ve sürekli bir takip mekanizması ve ikili ilişkinin kurulamadığı durumlarda dışarıdan gelenlere şüpheyle yaklaşılmakta. Bölgede Suriye göçünden bugüne ciddi bir insan kaynağı ve tecrübe birikimi oluşmuş olsa da insani yardım aktörlerinin depremzedelerle güven ilişkisi ve düzenli iletişim kurma konusundaki sorunları devam ediyor. Bizim sahadan ve bu raporu yazarken bulgularımızı çaprazlama yapmak üzere kullandığımız kaynaklardan tespit ettiğimiz üç temel güvensizlik konusu bulunmakta: sayılar, hasar tespiti ve yaklaşan seçimler.

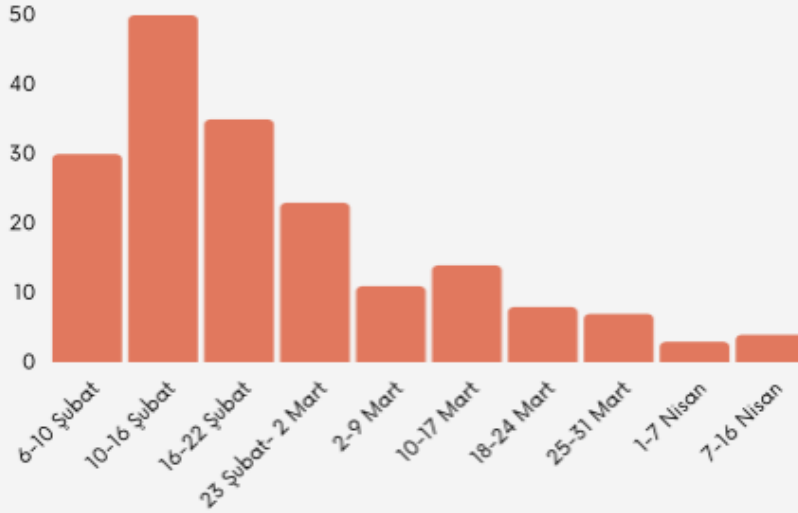
Sayılar: Bilinmezlik ve Tutarsızlık

Depremde yaşanan felakete dair veriler konusunda genel bir bilinmezlik ve tutarsızlık söz konusu. Depremün üçüncü ayında İçişleri Bakanı Süleyman Soylu, CNN TÜRK'te Hakan Çelik'e yaptığı açıklamada, depremde vefat edenlerin toplam sayısının 50 bin 783, göçmen olup vefat edenlerin ise 7302 kişi olduğunu belirtti.[2] (Bkz. Figür 3) Ancak sahadaki genel kanaat sayıların en az üç katı olduğu yönünde. Ölüm raporu alınmadan yapılan definler, halen ulaşılamamış ya da DNA tespiti yapılamamış kişiler düşünüldüğünde sayıların çok daha fazla olma olasılığı daha ağır basmakta.

Verilerdeki tutarsızlık sadece vefat sayıları ile kısıtlı değil. Örneğin, depremde yaralanan kişi sayısı resmi makamlarca yaklaşık 100 bin kişi olarak belirtilirken, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın A Haber-ATV ortak yayınında depremde 850 bin kişinin uzuv kaybı yaşadığını söylemesi karışıklığa yol açtı.[3] Daha sonra uzuv kaybı yaşayan depremzede sayısının 850 kişi olduğu anlaşıldı. Hareketlilik konusundaki veriler de kamu tarafından net olarak paylaşılmıyor ya da paylaşılıyor. Bu konudaki eksiklik farklı kaynaklardan toplanan verilerle araştırma merkezleri tarafından doldurulmaya çalışılıyor.[4] Nitekim depremin üçüncü ayında yaşanan felaketin insani boyutu hakkında devlet yetkililerinin medyaya yaptıkları açıklamalar dışında kamuya sunulan bütüncül bir resim bulunmamakta. Yaklaşan seçimin gündemi kapsamı nedeniyle deprem konusuna ilginin azaldığını ve depreme dair haberlerin seyredildiğini görüyoruz (Bkz. Figür 4).[5]

Figür 3: Deprem sonrası ölüm, yaralanma ve uzuv kaybı rakamları. Resmi kaynaklardan yapılan açıklamalar ve bölgede aktif rol alan kişi ve kurumların ilettikleri sayılardan yola çıkılarak düzenlenmiştir.

Figür 4: Deprem sonrası göç ve yerinden edilmeye ilgili haberlerin haftalara göre dağılımı.

Hasar Tespiti: Rant ve Kaygı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu verilerine göre, depremde yaklaşık iki milyon bina hasar görmüş durumda.[6] Bunların yaklaşık %27'si acil, yıkık ya da ağır hasarlı; %7'si orta hasarlı; %66'sı az hasarlı olarak tespit edilmiş. Hasar tespiti konusunda ciddi sorunlar var, güvensizlik ve rant kaygısı devam ediyor. Evlerine az hasarlı tespiti yapılan kişiler gerçekte evlerinin çok daha kötü durumda olduğu korkusuyla evlerine giremezken; evlerine ağır hasarlı raporu verilmiş kişiler tespitin rant kaygısıyla evlerini ucuza satın alma için yapıldığını düşünüyor.

Tespitleri kimin yaptığı ve yaptıran kişinin politik duruşu da güven olgusunu etkilemekte. Örneğin, Adana'da TMMOB ya da belediyeden hasar tespiti yaptırmış kişiler daha güvenle evlerine girebilmişler gibi görünüyor, ama yine de herkes tanıdığı mühendislere başvurmuş, aynı bina birden çok kez hasar tespit raporu almış durumda. Sisteme genel bir güvensizlik durumu söz konusu.

Seçimler: Sessizlik

Depremün üçüncü ayında seçimler doğal olarak bir gündem oluşturmakta. Partiler bölgede seçim büroları açmışlar, ancak Adana ve Mersin dahil olmak üzere bölgede curcunalı bir seçim hazırlığı görünmüyor. Seçim çalışmaları genelde sessiz, müziksiz mahalle, çadır alanı ziyaretleriyle yürütülüyor. Seçimler için yeni bir hareketlilik olup olmayacağı konusunda farklı görüşler aldık. Örneğin, Kırıkhan'dan çok insan ayrılmış ve geri dönüp dönmeyecekleri de bilinmiyor; bu yüzden çok belirsiz geçeceğinden bahsediliyor. Antakya'da ise, geri dönüşlerin olacağı daha net gibi. Sivil toplumun seçimlerden önce şehre yaklaşık 100.000 kişinin geri dönmelerini beklediğini öğrendik. Seçimler için kendi ailesinden kırk kişinin geri geleceğini belirten görüşmecilerimiz oldu.

Barınma başlığı altında belirtilen düzenli alanlarda seçimlerin nasıl yapılacağı nispeten tahmin edilse de düzensiz alanlarda yaşayanlar için sandıkların nerelere kurulacağı pek net değil. Görüşebildiğimiz güvenlik güçleri mensupları, bölgede yapılacak olan seçimlerde bir asayiş sorunu beklemediklerini, o sırada yürürlükte olan OHAL'in buna engel olacağını düşündüklerini belirtti.[7] Ancak seçim güvenliğine dair seçmen belgelerinde yaşanan kimlik/ikamet sorunları, ikametlerdeki fazla kayıtlar gibi meselelere dair duyular varsa da tespit edilebilmiş değil. Bu da mevcut güvensizlikle birleşerek bölge halkı arasında hızla yayılan söylentileri ve bölgede seçimlerin nasıl yapılacağına dair soru işaretlerini artırıyor.

Geleceğe Dair

Depremi ilk günlerinde yakalanan dayanışma ruhu ve bir arada olma hissi sonraki günlerde herkesin kendi tabanında birleşmesiyle sonuçlanmış görünüyor. Siyasi kutuplaşma bitmiş değil ve deprem sonrası süreçte de herkes kendini nerede rahat hissediyorsa, orada çalışmalarını sürdürüyor. Özellikle seçim öncesinde herkes kendi çevresine doğru çekilmiş gibi. Ancak seçim sonuçları ne olursa olsun bölgede yakın, orta ve uzun vadede yapılması gerekenler çok fazla.

Karşılaştığımız konulardan biri evini kaybeden ve çeşitli hak kayıplarına uğrayan insanların yasal süreçler konusunda karşılaştıkları belirsizlik ve destek eksikliği. Konuştuğumuz sivil toplum avukatları da hukuki destek ihtiyacının altını çizdi. Baroların adli yardım birimlerinin, hukukçuların kurduğu sivil toplum örgütlerinin ve hukuki danışmanlık veren STK'ların bölgedeki destek çalışmaları devam ediyor. Ancak yıkımın, mülk kaybının ve geçim kaynağı kaybının ölçeği düşünüldüğünde, bu türden desteklerin daha kapsamlı bir şekilde koordine edilmesi gerektiği görülüyor.

Henüz sadece depremde yıkılan bazı binaların molozları toplanabilmiş durumda, bazı enkazlar ise dokunulmadan duruyor. Bölgede daha yıkılması gereken binlerce bina var. Yıkım ve moloz taşıma işlemleri sırasında ortaya yayılan asbestin ileride yol açacağı sağlık problemleri özellikle sağlıkçıların sıklıkla öne çıkardıkları bir konu. Ayrıca molozların yerleşim yerlerine yakın tarım ve mera alanlarına bırakılmasının ileride yaratacağı çevre meseleleri de bulunmakta.

Bölgedeki herkes, ama özellikle kırılgan gruplar için psikososyal destek mekanizmaları kurulması gerekiyor. Koruma alanında çalışan STK'lar ayrıca sağlık alanında kadın sağlığı, üreme sağlığı ve cinsel sağlık konusuna dikkat çekiyorlar. Mülteciler ile ilgili olarak ise genel kanı uyum çalışmalarının boşa gittiği ve asıl sorunun ekonomik olduğu yönünde. Bölgedeki ekonomik sorunlar çözülmediği, herkes için insanca yaşanacak bir düzen kurulmadığı sürece göçmen karşıtlığının artacağı düşünülüyor. Seçimde kim kazanırsa kazansın önce belirsizlik ve güvensizlik ortamını düzenlemesi gerekiyor.

Notlar

1. Sert, D., Daniş, D., Sevinin, E., Göç ve Deprem: Durum Tespit Raporu, GAR/FES, Mart 2023. <https://gocarastirmalaridernegi.org/>
2. <https://www.cnnturk.com/turkiye/81-gun-depremde-olu-sayisi-ne-kadar-oldu-guncel-yarali-sayisi-kac-hangi-ilde-kac-bina-yikildi-kac-kisi-oldu> (Erişim tarihi: 8 Mayıs 2023.)
3. <https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/erdogandan-kafa-karistirani-yarali-sayisi-aciklamasi-850-bin-kisi-uzvunu-kaybetti-2066334>
4. Bakınız: Sağıroğlu, A.Z., Ünsal, R., Özenci, F., Deprem Sonrası Göç ve İnsan Hareketlilikleri: Durum Deđerlendirme Raporu, AYBÜ-GPM RAPOR SERİSİ – 15, Güncellenmiş 2. Baskı: 15 Nisan 2023.
- 5.6 Şubat-16 Nisan tarihleri arasında Gazete Duvar, Artıgerçek, Marksist, Voa Türkçe, Bianet, Sözcü, DHA, Yeni Akit, Cumhuriyet, Evrensel, T24, Gerçek Gündem, Tele1, Haber Türk, İleri Haber, Rudaw, Birgün, Anadolu Ajansı, BBC, Euronews, Haber Sol, Hürriyet, Yeni Şafak gazetelerinin ve UNHCR web sitesinin taranmasıyla elde edilen veriye dayanarak hazırlanmıştır.
6. .C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, Mart 2023. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>
7. Bizim görüşmelerimiz sırasında bölgede halen OHAL olduğunun, ancak 9 Mayıs itibariyle OHAL'in kaldırıldığıının altını çizmek isteriz.

Göç Araştırmaları Derneği (GAR)

 Abbasaęa Mahallesi, Üzenęi Sok. No: 13 34022, Beşiktaş / İstanbul

 <https://www.gocarastirmalaridernegi.org/tr/>

 gar@gocarastirmalaridernegi.org

 https://twitter.com/GAR_Dernek

 <https://www.facebook.com/gar.dernek>

